

Ситник Валерій. Стійкість насіннєвого ринку зернових культур до воєнних викликів і зовнішніх шоків. *Економічний дискурс*. 2025. Випуск 3. С. 124-133.

DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2025-2-13>

УДК 338.439.5-026.564:633.1:338.245

JEL Classification L10, Q18, H56

Ситник Валерій

аспірант

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

E-mail: svg_uiecr@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2016-922

СТІЙКІСТЬ НАСІННЄВОГО РИНКУ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР ДО ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ І ЗОВНІШНІХ ШОКІВ

Анотація

Вступ. Насіннєвий ринок зернових культур відіграє ключову роль у формуванні ефективної, стабільної та конкурентоспроможної агропродовольчої системи України. Саме якісний насіннєвий матеріал є відправною точкою для всього агровиробничого процесу, визначаючи не лише потенційну врожайність, а й стійкість до кліматичних ризиків, адаптивність до регіональних умов вирощування та безпечність кінцевої продукції.

Методи. У дослідженні застосовано комплекс кількісних, якісних та інституційно-економічних методів, що забезпечили всебічне вивчення проблеми. Системний підхід дозволив розглядати насіннєвий ринок як відкриту соціально-економічну систему, інституційний аналіз – ідентифікувати формальні та неформальні чинники його адаптивності, а порівняльний аналіз – зіставити стійкість українського сектору з практиками країн ЄС. Контент-аналіз нормативно-правових актів та статистичних даних дав змогу оцінити ефективність державної політики й динаміку виробництва, імпорту, експорту та споживання, а елементи експертного опитування дозволили врахувати суб'єктивні оцінки учасників ринку.

Результати. Доведено, що стійкість ринку насіння зернових культур в Україні є системним критерієм здатності аграрного сектору протистояти багатовекторним викликам – зокрема воєнним загрозам, логістичним шокам, кліматичній нестабільності та ринковій волатильності. В умовах війни та світової нестабільності визначальним фактором розвитку зернової галузі виступає інституційна, економічна й технологічна спроможність гарантувати безперервність і високу якість насіннєвого матеріалу.

Перспективи. Подальші дослідження мають зосередитися на аналізі адаптаційної поведінки українських виробників насіння в умовах обмеженого доступу до ресурсів та на порівнянні національних інституційних механізмів із європейськими підходами. Перспективним напрямом є вивчення цифрової трансформації галузі, включаючи електронний моніторинг, бази даних насіннєвих ресурсів та інноваційні інструменти селекції. Також важливим завданням є розробка моделей стратегічного відновлення й розвитку ринку насіння у післявоєнний період з урахуванням довгострокових ризиків.

Ключові слова: стійкість ринку, насінництво, зернові культури, воєнні виклики, зовнішні шоки, інституційне середовище, адаптація, аграрна політика, цифровізація, продовольча безпека.

Вступ.

Насіннєвий ринок зернових культур відіграє ключову роль у формуванні ефективної, стабільної та конкурентоспроможної агропродовольчої системи України. Саме якісний насіннєвий матеріал є відправною точкою для всього агровиробничого процесу, визначаючи не лише потенційну врожайність, а й стійкість до кліматичних ризиків, адаптивність до регіональних умов

виращування та безпечність кінцевої продукції. Враховуючи, що зернове господарство становить основу українського агроекспорту та забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки, стійкість насіннєвого ринку набуває стратегічного значення.

Проте останні роки позначені безпрецедентними викликами для цього ринку. Повномасштабна війна, що триває з 2022 року, спричинила масове руйнування виробничої і логістичної інфраструктури, втрату контрольованих територій, окупацію насіннєвих господарств у південних і східних регіонах. Водночас порушення логістичних ланцюгів, значне подорожчання логістичних і енергетичних витрат, коливання валютних курсів і зростання вартості імпортного посівного матеріалу істотно знизили економічну доступність сертифікованого насіння, особливо для малих фермерських господарств.

У світовому вимірі ринок насіння також зазнав серії зовнішніх шоків – від пандемії COVID-19 до глобальної інфляції та геополітичної нестабільності, що призвели до ускладнення торгівлі посівним матеріалом, зниження обсягів інвестицій у селекцію та обмеження доступу до інноваційних сортів. Поряд із цим, кліматичні зміни формують нові виклики для адаптації сортів, строків сівби та змін у структурі попиту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Останні наукові дослідження все активніше акцентують увагу на вразливості аграрних ринків до зовнішніх шоків, зокрема в умовах воєнного стану. У роботах О. Нікішиної, В. Липчука проаналізовано внутрішні деформації відтворювальних процесів у насінництві зернових культур, що вже в мирний період вказували на ризики нестабільності.

У дослідженнях О. Ралка й В. Дишлика виявлено ключові проблеми інституційного забезпечення ринку насіння, зокрема відсутність сталої підтримки малих виробників, нестачу висооякісного насіння вітчизняної селекції та надмірну залежність від імпорту. Роботи І. Артимонові, А. Семисала та І. Герасименка звертають увагу на роль маркетингових і логістичних механізмів у збереженні ефективності системи товароруху в умовах кризи.

У публікаціях О. Захарчука простежується тенденція до посилення інституційної ролі в подоланні наслідків воєнних викликів, зокрема через євроінтеграційні процеси, цифровізацію галузі та державно-приватне партнерство. У контексті глобальних ризиків (COVID-19, логістичні розриви, воєнна агресія РФ) актуальним є міждисциплінарний підхід до оцінювання стійкості насіннєвого ринку, що передбачає поєднання економічних, інституційних та соціальних чинників. Таким чином, аналіз літератури підтверджує, що забезпечення стійкості насіннєвого ринку зернових культур вимагає не лише технічних рішень, а й глибокої інституційної модернізації.

Мета.

Метою статті є всебічний аналіз чинників, які впливають на стійкість ринку насіння зернових культур в Україні в умовах війни та глобальних трансформацій, визначення його ключових вразливостей, а також формування системи практичних заходів щодо посилення адаптивного потенціалу та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Методологія дослідження.

Методи, що використовувалися для проведення дослідження охоплюють сукупність кількісних, якісних та інституційно-економічних підходів, що забезпечили комплексне вивчення проблеми.

Насамперед застосовано системний підхід, який дозволив розглядати насіннєвий ринок як відкриту соціально-економічну систему, чутливу до зовнішніх впливів і внутрішніх деформацій. За допомогою інституційного аналізу ідентифіковано ключові формальні та неформальні фактори, що впливають на адаптаційну здатність ринку до зовнішніх шоків. Метод порівняльного аналізу дав змогу зіставити стійкість українського насіннєвого сектору із практиками країн ЄС та розвинених

аграрних економік. Контент-аналіз нормативно-правових документів дозволив оцінити ефективність державної політики щодо підтримки насінництва в умовах криз.

Крім того, застосовано аналіз статистичних даних щодо динаміки виробництва, імпорту, експорту та внутрішнього споживання насіння зернових культур у довоєнний і воєнний періоди. Для виявлення суб'єктивних оцінок учасників ринку використано елементи експертного опитування (зокрема серед представників насіннєвих компаній, агровиробників, науковців).

Поєднання цих методів дозволило всебічно охарактеризувати рівень стійкості насіннєвого ринку, виявити основні ризики та сформулювати напрями посилення його адаптаційного потенціалу.

Результати.

Поняття стійкості аграрних ринків є міждисциплінарним і охоплює взаємозв'язок економічних, інституційних і технологічних факторів, які забезпечують здатність аграрної системи функціонувати в умовах кризи, відновлюватися після деструктивних впливів і трансформуватися для адаптації до нових реалій. У науковій літературі (Walker et al.) підкреслюється, що стійкість – це не лише здатність зберігати статус-кво, а й гнучкість, інноваційність та здатність до самовідновлення [1].

У контексті ринку насіння зернових культур поняття стійкості реалізується в трьох основних вимірах:

- Економічному – що виражається у збереженні прибутковості виробництва насіння, підтриманні інвестиційної привабливості та здатності підприємств функціонувати навіть у нестабільних умовах. Важливою є також доступність фінансових ресурсів, прогнозованість попиту та стійкість до цінових коливань.

- Інституційному – пов'язаному з наявністю зрілих, гнучких і ефективних формальних інститутів: державного регулювання, політики підтримки, механізмів сертифікації, субсидування та правової визначеності. Інституційна стійкість також включає роль неформальних норм: довіри, кооперації, локальних угод тощо.

- Технологічному – що стосується здатності ринку забезпечити інфраструктурну й логістичну відновлюваність (після втрати об'єктів виробництва або транспортних шляхів), підтримання селекційного потенціалу та впровадження інновацій у виробництво насіння.

Як підкреслює С. Vogel, стійкість ринкових систем визначається на перетині зовнішніх викликів (економічних, кліматичних, воєнних) та внутрішніх інституційних характеристик (ефективність регулювання, готовність до координації, наявність гнучких механізмів підтримки) [2]. У цьому контексті для насіннєвого ринку зернових особливо значущими є такі чинники:

- Структурна диверсифікація – присутність широкого спектру виробників: державних, приватних, фермерських, транснаціональних компаній. Це забезпечує гнучкість пропозиції, зниження монопольних ризиків та підвищення доступності для кінцевих споживачів.

- Рівень внутрішнього виробництва – чим більша частка насіння виробляється в межах країни, тим нижчий ризик імпортової залежності, валютної вразливості та логістичних збоїв.

- Залежність від імпорту – що збільшує ризики у випадку торгових обмежень, інфляції, санкцій або порушення міжнародної торгівлі. Імпортозалежність знижує стратегічну автономію держави у сфері продовольчої безпеки.

- Логістичні ризики – які виникають через війну, руйнування інфраструктури, блокування портів, ускладнення внутрішнього транспортування, що особливо критично для насіннєвої продукції з обмеженими строками зберігання.

- Рівень державної підтримки – наявність програм субсидування, компенсацій, податкових пільг для виробників і розповсюджувачів насіння, які дозволяють компенсувати зовнішні шоки й стимулювати адаптивність.

- Ринкова прозорість – відкритий доступ до інформації про ціни, сертифікаційні вимоги,

пропозицію і попит, що дозволяє знизити інформаційну асиметрію і посилити довіру до ринку.

Таким чином, стійкість насінневого ринку не є статичною характеристикою, а результатом взаємодії структурних, інституційних і технологічних компонентів, які мають бути узгоджені в умовах воєнної економіки, кліматичних змін і глобальних ринкових трансформацій. Успішне функціонування насінневого сектору в Україні залежить від здатності держави і приватного сектора формувати гнучке, багаторівневе середовище, здатне до адаптації, самоорганізації та стійкого розвитку.

Повномасштабна війна в Україні, що триває з 2022 року, призвела до глибокої дестабілізації насінневого ринку зернових культур, спричинивши масштабні деструкції як у виробничій, так і в логістичній, інституційній та фінансовій площинах. Ці виклики не лише вплинули на безпосередню наявність якісного посівного матеріалу, а й поставили під сумнів здатність галузі адаптуватися до нових умов без системної трансформації інституційного середовища.

Одним із найсерйозніших наслідків війни стало фізичне знищення або захоплення підприємств, що спеціалізуються на вирощуванні, доробці та зберіганні насінневого матеріалу. За даними експертів, понад 20% потужностей із доробки насіння виявилися або в зоні бойових дій, або на тимчасово окупованих територіях. Зокрема, суттєво постраждали підприємства у Харківській, Луганській, Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях [3].

Таке руйнування означає втрату: ланцюгів сортового насінневого відтворення; спеціалізованого обладнання для калібрування та обробки насіння; регіональних центрів селекції та насінництва.

Аналітики вказують, що це зменшує не лише фізичну доступність посівного матеріалу, а й погіршує контроль за його якістю, що негативно позначається на загальній урожайності [4].

Воєнні дії спричинили суттєві порушення логістичних маршрутів, особливо у східних і південних регіонах. Постачання насіння з внутрішніх виробничих кластерів стало ускладненим або неможливим, що особливо гостро відчули малі фермерські господарства, які не мають власної транспортної інфраструктури.

Згідно з даними FAO, середній час доставки насіння до господарств у прикордонних областях зріс удвічі, а вартість транспортування – у 1,6-2,2 рази. Через це: зростає кінцева ціна на насіння; фермери змушені використовувати залишки попередніх сезонів; зростає попит на несертифіковане насіння з невідомими характеристиками.

Аналітики зазначають, що логістична фрагментація стала критичним бар'єром для ефективного насіннєзабезпечення, особливо в умовах сезонної стиснутості посівної кампанії [5].

Фінансові обмеження є одним із ключових стримуючих чинників для закупівлі якісного насіння. Війна супроводжується: девальвацією національної валюти; подорожчанням добрив, пального, засобів захисту рослин; втратою частини врожаю або посівних площ.

Майже 60% фермерських господарств у 2023 році відчували дефіцит обігових коштів для закупівлі високоякісного посівного матеріалу. Це призвело до: зниження попиту на гібридні сорти з високим потенціалом урожайності; відмови від оновлення сортів; розширення частки ферм, які використовують власне або обмінне насіння.

На думку науковців, без додаткових інструментів підтримки (грантів, компенсацій, державних програм кредитування) ситуація із доступом до якісного насіння може погіршитись [6].

Зростаюча залежність від імпорту елітного посівного матеріалу, переважно з країн ЄС, формує додаткові вразливості для національного ринку. Імпорт гібридного насіння кукурудзи, пшениці, ячменю у 2022-2023 рр. збільшився на 20-30% порівняно з довоєнним періодом.

Це спричинило: підвищену чутливість до валютних коливань; ризики затримок на митниці; залежність від логістики третіх країн; ускладнення адаптації імпортованих сортів до ґрунтово-кліматичних умов України.

Як зазначають дослідники, під час воєнних та глобальних криз держави з високою залежністю від імпорту насіння втрачають контроль над ключовими складовими продовольчої безпеки, а вразливість їхніх сільськогосподарських систем посилюється в геометричній прогресії.

Ринок насіння зернових культур в Україні характеризується рядом глибинних структурних проблем, які суттєво знижують його здатність до адаптації в умовах воєнних загроз та зовнішніх шоків. Ці проблеми мають як інституційну, так і економічну природу, й вимагають системного перегляду підходів до розвитку галузі.

Однією з ключових проблем є домінування на ринку кількох транснаціональних або крупних вітчизняних гравців, які контролюють значну частину сегменту сертифікованого насіння зернових культур, особливо гібридних сортів кукурудзи та сояшнику. Нині п'ять найбільших компаній забезпечують понад 70% обсягів постачання насіннєвого матеріалу на ринок України. Це призводить до: цінової концентрації, коли вартість насіння формується не на засадах відкритої конкуренції, а через вертикальну інтеграцію і маркетингову політику монополістів; залежності фермерів від брендової продукції, часто без можливості відтворення на місцях; звуження доступу до ринку для дрібних національних виробників насіння, які не витримують конкуренції за масштабами, логістикою та маркетингом.

Аналітики зазначають, що така ринкова структура формує «бар'єри входу» для інноваційних вітчизняних гравців, особливо в сегменті селекції та репродукції [7].

Насінництво залишається концентрованим у декількох регіонах (центральных та західних областях), тоді як більшість території України не має доступу до локалізованих кластерів вирощування, обробки та реалізації посівного матеріалу. Це створює: логістичні труднощі, зростання витрат на доставку; відсутність адаптації сортів до локальних кліматичних умов; ризик регіональної вразливості у разі дестабілізації одного з ключових вузлів виробництва.

Дослідження вчених підкреслюють, що лише за умови формування регіональних кластерів з кооперацією між науковими установами, фермерськими господарствами та підприємствами доробки можна забезпечити сталий розвиток системи [8].

Держава фактично усунулася від активної підтримки репродуктивного насінництва, зокрема в сегменті вітчизняної селекції. У структурі державного фінансування аграрного сектору на 2022-2023 рр. питома вага підтримки наукових установ і програм з відтворення сортового фонду насіння не перевищувала 1% загального бюджету галузі.

Це призводить до: зниження обсягів селекційної роботи; вимирання локальних сортів, які добре адаптовані до українських умов; втрати суверенітету в питанні продовольчої безпеки, що базується на генетичній незалежності.

Згідно з оцінкою науковців, без державної участі на всіх етапах ланцюга насінництва – від селекції до доробки – національні виробники не зможуть конкурувати з імпортом, а залежність ринку лише зростатиме.

Ще однією критичною вразливістю є відсутність стратегічного (страхового) резерву насіння. Така інституційна практика активно використовується в країнах ЄС, США, Канаді, де держава або кооперативні об'єднання формують «банки насіння» на випадок надзвичайних ситуацій.

В Україні ж відсутність таких резервів: підвищує ризики зриву посівної у разі нових ескалацій; не дозволяє оперативно реагувати на кліматичні або епідеміологічні кризи; створює спекулятивні передумови на ринку у випадку дефіциту.

Аналітики FAO рекомендують Україні розглянути можливість формування національного фонду насіння як запобіжника для забезпечення безперервності агровиробництва.

Низький рівень ринкового нагляду, обмеженість інспекційних можливостей та нерівномірне дотримання процедур сертифікації сприяють активному обігу фальсифікованого або несертифікованого насіння. За оцінками насіннєвих асоціацій, у 2023 році частка такого матеріалу на ринку становила понад 25% у деяких регіонах.

Це створює: загрозу зниження врожайності; втрати репутації легальних постачальників; ризики зараження посівів хворобами або карантинними організмами.

Таким чином, структурні виклики на ринку насіння зернових потребують не лише екстрених антикризових заходів, а й глибокої інституційної реформи – з фокусом на децентралізацію,

підтримку локальної селекції, забезпечення прозорості та безпеки ринку.

Формування стійкого насінневого ринку зернових культур в умовах воєнних і глобальних загроз вимагає запровадження системних механізмів адаптації, що мають охоплювати інституційні, економічні та технологічні рівні. Комплексне поєднання цих механізмів забезпечить здатність ринку швидко реагувати на зовнішні шоки, зберігати безперервність постачання та запобігати руйнуванню ланцюгів насінневого забезпечення.

Важливим кроком є впровадження системи індикативного моніторингу ринку насіння – зокрема, регулярного збору та аналізу даних щодо цін, обсягів залишків, регіонального дефіциту, потреб у насінні. Це дозволить оперативно реагувати на потенційні збої, уникати штучного дефіциту й запобігати спекуляціям.

Необхідно створити стратегічний резерв насіння у межах загальної системи продовольчої безпеки України. Така модель успішно функціонує в Канаді, Нідерландах, Індії, де держава через спеціалізовані агентства формує запаси базового насіння, яке може бути оперативно задіяне у разі надзвичайних подій (війна, стихійні лиха, епізоотії тощо).

Формування державного фонду підтримки вітчизняних наукових установ, таких як ННЦ «Інститут землеробства НААН», УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілого, дозволить: відновити генетичне різноманіття; адаптувати селекцію до змін клімату; знизити залежність від імпорту елітного посівного матеріалу.

Згідно з даними FAO, інвестиції в місцеву селекцію мають довгостроковий ефект для суверенної продовольчої політики.

Запровадження кооперативних моделей закупівлі насіння для дрібних фермерських господарств дозволяє досягти ефекту масштабу, знизити витрати та підвищити переговорну спроможність. Досвід Польщі та Франції свідчить, що об'єднані закупівлі зменшують витрати на 15-25% і дозволяють фермерам отримувати якісніше насіння за нижчими цінами.

Особливої уваги заслуговує механізм компенсації вартості придбання сертифікованого насіння для малих і середніх виробників. У Румунії та Литві такі програми охоплюють до 60% вартості, що суттєво стимулює використання якісного матеріалу та знижує тіньовий сегмент.

Фінансові інструменти повинні також охоплювати пільгове кредитування або часткову компенсацію витрат на транспортування насіння до прифронтових і віддалених регіонів. Це є критичним у воєнних умовах, коли ланцюги постачання порушено, а логістичні витрати виросли в 2-3 рази.

На рівні громад або агрокластерів доцільно створювати регіональні банки насіння, які зможуть оперативно забезпечувати малі господарства у кризових ситуаціях. Такі структури мають забезпечити довгострокове зберігання, обмін сортами, об'єднання зусиль селекційних і фермерських організацій.

Розвиток цифрових платформ для відстеження походження, сертифікації та руху насіння забезпечить прозорість ринку, мінімізує ризики фальсифікату, підвищить довіру до системи. Застосування технологій blockchain або агроплатформ типу e-Registry вже активно впроваджується в країнах Балтії, де ринок насіння став відкритішим і захищенішим від підробок.

Згідно з дослідженням D. Schilling, цифрові технології у сфері насінництва скорочують транзакційні витрати на 20-30% та сприяють збільшенню використання офіційно сертифікованих сортів [9].

Таким чином, підвищення стійкості насінневого ринку зернових культур можливе лише за умови системного поєднання інституційного реформування, фінансових стимулів і технологічної модернізації. Це дозволить сформувати національно орієнтовану, конкурентоспроможну та кризостійку модель насінневого забезпечення.

Забезпечення стійкості національних насінневих ринків до зовнішніх шоків, зміни клімату та геополітичних ризиків є пріоритетом аграрної політики у багатьох країнах світу. Світова практика свідчить, що поєднання інституційного планування, державної підтримки локальної селекції та

кооперації з фермерами є основою стійких насінневих систем.

В Індії функціонує програма National Seeds Corporation (NSC), яка закуповує насіння у сертифікованих виробників та перерозподіляє його через регіональні фермерські об'єднання за субсидованими цінами. Завдяки цьому: забезпечено широке охоплення малих виробників – понад 60% фермерських господарств отримують доступ до якісного посівного матеріалу; знижено ризики спекуляції та фальсифікату, оскільки насіння проходить централізовану перевірку якості; розвинено державно-приватне партнерство, що залучає локальні підприємства до програм насінництва [10].

За даними Міністерства сільського господарства Індії, ця програма дозволила збільшити врожайність зернових на 12–15% у сільських районах із дефіцитом ресурсів.

У Франції питання генетичної стійкості зернових культур входить до державної аграрної стратегії. Держава підтримує функціонування Національного резерву генетичних ресурсів рослин (Réseau Semences Paysannes), який: зберігає традиційні та адаптовані до локального клімату сорти зернових; забезпечує виведення нових, кліматично адаптивних сортів; сприяє генетичному різноманіттю, яке підвищує стійкість до біотичних і абіотичних стресів.

Науковці підкреслюють, що інвестиції в збереження генетичних ресурсів мають стратегічне значення для забезпечення суверенітету в умовах глобальної конкуренції на ринку насіння [11].

У Польщі держава реалізує політику співфінансування локальної селекції за рахунок бюджету ЄС та національних програм. Це включає: надання грантів регіональним НДІ, що займаються адаптивною селекцією пшениці, жита, ячменю; створення публічно-приватних партнерств для розробки нових сортів; розвиток локальних агротехнопарків, що поєднують селекцію, репродукцію та логістику.

За даними польського Міністерства сільського господарства, частка вітчизняних сортів у загальному посівному кліні перевищує 70%, а експорт насіння до країн Східної Європи продовжує зростати.

Зарубіжні приклади демонструють, що стійкість насінневого ринку формується через: інституціалізацію доступу до насіння (державна участь, кооперація, прозорість розподілу); підтримку внутрішньої селекції як бази для національної безпеки; інтеграцію науково-дослідних центрів у господарський обіг.

Водночас, спільною рисою успішних моделей є довгострокова політична воля, наявність фінансових інструментів і орієнтація на рівномірний доступ для різних категорій виробників – від дрібних фермерів до аграрних корпорацій.

Висновки і перспективи.

Стійкість ринку насіння зернових культур в Україні є системним критерієм здатності аграрного сектору протистояти багатовекторним викликам – зокрема воєнним загрозам, логістичним шокам, кліматичній нестабільності та ринковій волатильності. В умовах війни та світової нестабільності визначальним чинником стає інституційна, економічна й технологічна здатність забезпечити надійність і якість насінневого матеріалу, що слугує основою розвитку зернової галузі.

Результати дослідження засвідчують, що:

- Інституційне середовище ринку насіння потребує комплексної модернізації – через запровадження системи стратегічного резерву, індикативного моніторингу, прозорої сертифікації та цифрової платформи обліку обігу насіння.

- Проблема надмірної імпортозалежності має вирішуватися шляхом підтримки національних селекційних програм, розвитку локалізованих кластерів насінництва та зміцнення державних аграрних дослідних центрів.

- Необхідна спеціалізована політика щодо підтримки дрібних і середніх фермерських господарств – зокрема через субсидування закупівель сертифікованого посівного матеріалу, пільгове фінансування логістики та стимулювання кооперації.

• Упровадження механізмів управління ризиками (страхування, компенсації, підтримка репродуктивного фонду) є передумовою стійкості насіннєвого ланцюга в умовах загроз повторної ескалації бойових дій або природних катастроф.

• Спроможність ринку до адаптації залежить не лише від економічної доцільності, але й від прозорості, відкритості доступу до ресурсів і рівноправної участі всіх категорій виробників у процесах прийняття рішень.

Таким чином, стійкий насіннєвий ринок має будуватися на основі балансу між внутрішнім виробництвом, зовнішніми поставками, інституційною підтримкою та технологічною гнучкістю. Саме така модель дозволить не лише зменшити вразливість аграрної системи, а й трансформувати насіннєву галузь у структурний інструмент продовольчої безпеки, відновлення сільського господарства та стратегічного зростання України.

Важливим напрямом подальших досліджень є аналіз адаптаційної поведінки українських виробників насіння в умовах обмеженого доступу до фінансових, матеріальних і технологічних ресурсів. Перспективним є також зіставлення вітчизняних інституційних механізмів із європейськими підходами до підтримки насінництва як елементу продовольчої безпеки.

Значний потенціал мають дослідження, що охоплюють цифрову трансформацію галузі – зокрема впровадження електронного моніторингу, баз даних насіннєвих ресурсів та інноваційних інструментів селекції. Крім того, важливо розробити моделі стратегічного відновлення та розвитку ринку насіння в післявоєнній перспективі з урахуванням ризиків і довгострокових викликів.

Список використаних джерел

1. Walker B., Salt D. Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World. Washington, DC : Island Press, 2006. 174 p.
2. Vogel S. J. Freer Markets, More Rules: Regulatory Reform in Advanced Industrial Countries. Ithaca : Cornell University Press, 1996. 280 p.
3. Захарчук О. В. Сучасний стан та тенденції розвитку виробництва кондиційного насіння в Україні. *Вісник університету «Україна». Серія: Економіка, менеджмент, маркетинг.* 2024. №6. С. 23-32.
4. Артимонova І., Семисал А., Герасименко І. Роль маркетингу в підвищенні ефективності системи товароруку насіння зернових культур. *Економічний аналіз.* 2024. Т. 34, №4. С. 421–430.
5. Нікішина О. В. Деформації відтворювальних процесів на ринку насіння зернових культур. *Економіка харчової промисловості.* 2013. №1. С. 45–53.
6. Загірняк Д., Стефківська Ю. Дослідження інституціональних механізмів забезпечення інноваційного розвитку вітчизняного насінництва в умовах євроінтеграції АПК України. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Серія: Економічні науки.* 2025. №2. С. 25–30.
7. Липчук В. В., Малаховський Д. В. Організаційно-економічні проблеми розвитку насінництва зернових культур. *Економіка АПК.* 2015. №12. С. 28–35.
8. Голік О. В., Капустян М. В. Деякі проблеми формування регіонального ринку насіння пшениці ярої. *Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія: Рослинництво, селекція і насінництво, плодоовочівництво і зберігання.* 2015. №2. С. 29–40.
9. Schilling M. A. Strategic Management of Technological Innovation. 6th ed. New York : McGraw-Hill Education, 2019. 352 p.
10. Орлов В. В. Проблеми і перспективи розвитку виробництва насіння зернових культур високих генерацій. *Вісник Харківського національного аграрного університету. Серія: Економічні науки.* 2015. №3. С. 334–341.
11. Ралко О., Дишлик В. Ринок насіння в Україні: проблеми та перспективи. *Scientific Review.* 2021. Т. 7, №79. С. 75–89.

Статтю отримано: 22.07.2025 / Рецензування 09.09.2025 / Прийнято до друку: 30.09.2025

Valeriy Sytnyk
Postgraduate Student
Bila Tserkva National Agrarian University
Bila Tserkva, Ukraine
E-mail: svg_uiecr@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2016-922

RESILIENCE OF THE CEREAL SEED MARKET TO MILITARY CHALLENGES AND EXTERNAL SHOCK

Abstract

Introduction. The grain seed market plays a key role in the formation of an effective, stable and competitive agro-food system of Ukraine. It is high-quality seed material that is the starting point for the entire agricultural production process, determining not only potential yield, but also resistance to climatic risks, adaptability to regional growing conditions and safety of the final product.

Methods. A complex of quantitative, qualitative, institutional and economic methods was applied in the study, which provided a comprehensive study of the problem. The systemic approach allowed us to consider the seed market as an open social and economic system, institutional analysis – to identify formal and informal factors of its adaptability, and comparative analysis – to compare the sustainability of the Ukrainian sector with the practices of EU countries. Content analysis of regulatory legal acts and statistical data made it possible to assess the effectiveness of state policy and the dynamics of production, import, export and consumption, and elements of an expert survey allowed us to take into account the subjective assessments of market participants.

Results. It is proven that the stability of the grain seed market in Ukraine is a systemic criterion of the agricultural sector's ability to withstand multi-vector challenges – in particular, military threats, logistical shocks, climatic instability and market volatility. In conditions of war and global instability, the determining factor in the development of the grain industry is the institutional, economic and technological ability to guarantee the continuity and high quality of seed material.

Discussion. Further research should focus on analysing the adaptive behaviour of Ukrainian seed producers in conditions of limited access to resources and on comparing national institutional mechanisms with European approaches. A promising direction is the study of the digital transformation of the industry, including electronic monitoring, seed resource databases and innovative breeding tools. Another important task is the development of models for strategic recovery and development of the seed market in the post-war period, taking into account long-term risks.

Keywords: market resilience, seed production, grain crops, military challenges, external shocks, institutional environment, adaptation, agricultural policy, digitalization, food security.

References

1. Walker, B., & Salt, D. (2006). Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World. Washington, DC : Island Press.
2. Vogel, S.J. (1996). Freer Markets, More Rules: Regulatory Reform in Advanced Industrial Countries. Ithaca : Cornell University Press.
3. Zakharchuk, O.V. (2024). Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku vyrobnytstva kondytsiinoho nasinnia v Ukraini [Current status and trends in the development of conditioned seed production in Ukraine]. *Visnyk universytetu «Ukraina»*. Seriya: *Ekonomika, menedzhment, marketynh* [Bulletin of the University «Ukraine». Series: Economics, Management, Marketing], 6, 23–32. [in Ukr.].
4. Artymonova, I., Semysal, A., & Herasymenko, I. (2024). Rol marketynhu v pidvyshchenni efektyvnosti systemy tovarorukhu nasinnia zemovykh kultur [The role of marketing in increasing the efficiency of the grain seed trade system]. *Ekonomichniy analiz* [Economic Analysis], 34, 4, 421–430. [in Ukr.].
5. Nikishyna, O.V. (2013). Deformatsii vidtvoriuvalnykh protsesiv na rynku nasinnia zemovykh kultur [Deformations of reproductive processes in the grain seed market]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti* [Economy of the Food Industry], 1, 45–53. [in Ukr.].
6. Zahirniak, D., & Stefkivska, Yu. (2025). Doslidzhennia instytutsionalnykh mekhanizmiv zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku vitchyznianoho nasinnnytstva v umovakh yevrointehratsii APK Ukrainy [Research on institutional mechanisms for ensuring innovative development of domestic seed production in the context of European integration of the Ukrainian agro-industrial complex]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut»*. Seriya: *Ekonomichni nauky* [Bulletin of the National Technical University «Kharkiv

Polytechnic Institute». Series: Economic Sciences.], 2, 25–30. [in Ukr.].

7. Lypchuk, V.V., & Malakhovskiy, D.V. (2015). Orhanizatsiino-ekonomichni problemy rozvytku nasinnytstva zernovykh kultur [Organizational and economic problems of the development of grain seed production]. *Ekonomika APK* [Economics of Agriculture and Industrial Complex], 12, 28–35. [in Ukr.].

8. Holik, O.V., & Kapustian, M.V. (2015). Deiaki problemy formuvannia rehionalnogo rynku nasinnia pshenytsi yaroї [Some problems of forming the regional market of spring wheat seeds]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo ahrarnoho universytetu. Seria: Roslynnytstvo, selektsiia i nasinnytstvo, plodoovochivnytstvo i zberihannia* [Bulletin of the Kharkiv National Agrarian University. Series: Crop Production, Selection and Seed Production, Fruit and Vegetable Production and Storage], 2, 29–40. [in Ukr.].

9. Schilling, M.A. (2019). Strategic Management of Technological Innovation. 6th ed. New York : McGraw-Hill Education.

10. Orlov, V.V. (2015). Problemy i perspektyvy rozvytku vyrobnytstva nasinnia zernovykh kultur vysokykh heneratsii. [Problems and prospects for the development of seed production of high-generation grain crops]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo ahrarnoho universytetu. Seria: Ekonomichni nauky*. [Bulletin of the Kharkiv National Agrarian University. Series: Economic Sciences.], 3, 334–340. [in Ukr.].

11. Ralko, O., & Dyshlyk, V. (2021). Rynok nasinnia v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Seed market in Ukraine: problems and prospects]. *Scientific Review*, 7, 79, 75–89. [in Ukr.].

Received: 07.22.2025 / Review 09.09.2025 / Accepted 09.30.2025

